

Les diferents cares de la pobresa

La majoria de nosaltres tenim una concepció inherent del que és la pobresa. No obstant això, precisar-ne la definició és molt més complex. La pobresa és una condició relativa o absoluta? Ha de tenir en compte mancances més enllà de les monetàries? Ser pobre a diferents països té implicacions equivalents? Els investigadors socials, inquiets per aquestes qüestions des de fa dècades, han proposat diverses definicions i mesures, i cadascuna ens ofereix una visió de la naturalesa i de l'abast d'un problema que té múltiples dimensions.

Tradicionalment, s'ha definit la pobresa com el nivell d'ingressos necessari per satisfer les necessitats essencials de l'individu. Es tracta d'una mesura absoluta, en el sentit que el llindar de pobresa s'estableix sobre la base del cost d'adquirir una cistella de béns i de serveis bàsics. El Banc Mundial, institució que té com a principal missió eradicar la pobresa, situa el llindar de pobresa extrema en els 1,25 dòlars per persona al dia en paritat de poder adquisitiu.⁽¹⁾ És a dir, per facilitar les comparacions, el llindar s'ajusta pel cost de la cistella bàsica a cada país (vegeu el requadre «Pobresa extrema: dies comptats?»). Actualment, tot i havent establert la línia de pobresa en un nivell d'ingressos tan baix com aquest, si més no des de la perspectiva d'un ciutadà occidental, al voltant del 20% de la població mundial, localitzada, només, als països emergents, continua vivint en una situació de pobresa extrema, és a dir, gairebé 1.300 milions de persones.

Als països desenvolupats, també és habitual utilitzar llindars de pobresa absoluts. Als Estats Units, per exemple, aquest llindar es defineix, oficialment, com el valor de la cistella bàsica d'aliments multiplicat per tres (en els anys cinquanta, es va determinar que la despesa en alimentació representava un terç de la despesa total d'una llar). Segons aquesta mesura, la ràtio de pobresa oficial era del 15% el 2011 (última dada disponible), percentatge que equival a 46,2 milions de nord-americans. A Espanya, una bona referència és l'Indicador Públic de Renda d'Efectes Múltiples (IPREM), que es publica anualment a la Llei de Pressupostos i s'utilitza per a la concessió de beques, ajudes, subvencions i subsidis públics. El 2011, l'IPREM es va situar en els 6.390 euros anuals. Utilitzant les dades de l'enquesta de condicions de vida, realitzada per l'Institut d'Estadística, l'any 2011, el 14,9% de la població espanyola es trobava per sota d'aquest llindar.

Malgrat la disponibilitat d'indicadors absoluts, la dificultat que implica establir criteris que siguin comparables entre països ha derivat en la definició d'un concepte relatiu de pobresa. En aquest cas, es considera que una persona es troba en risc de pobresa si els seus recursos són tan limitats que no arriben al mínim acceptable en relació amb l'estàndard de vida del país on resideix. És important remarcar que aquest concepte fa referència a *risc* de pobresa, en contraposició a *ser* pobre.

En l'àmbit de la Unió Europea, per exemple, el llindar de pobresa relativa es defineix com el 60% de la mitjana dels ingressos equivalents. Els ingressos equivalents o ingressos per unitat de consum s'obtenen dividint els ingressos totals nets (després d'impostos i de transferències socials) de la llar entre el nombre d'unitats⁽²⁾ de consum. Les unitats de consum es calculen de manera que es tinguin en compte les economies d'escala de les llars i, per això, s'obtenen adjudicant un pes d'1 al primer adult de la llar, un pes de 0,5 a la resta d'adults i un pes de 0,3 als menors

(1) A Espanya, això correspon a 1,62 €/dia, és a dir, uns 600 anuals per persona.

(2) La renda disponible total de la llar està formada pels ingressos del treball per compte d'algú altre, pels beneficis/pèrdues del treball per compte propi, per les prestacions socials, per les rendes procedents d'esquemes privats de pensions no relacionats amb el treball, per les rendes del capital i de la propietat, per les transferències entre altres llars, pels ingressos percebuts per menors i pel resultat de la declaració de l'IRPF i de l'impost sobre el patrimoni. No s'hi inclouen els components no monetaris, llevat del cotxe d'empresa.

de 14 anys. Així, per exemple, una llar amb dos adults i dos menors estaria format per 2,1 unitats de consum. Els ingressos nets d'aquesta llar es divideixen per aquesta xifra per obtenir els ingressos equivalents de cada membre de la llar. És a dir, si la llar a la qual ens referim té uns ingressos anuals nets de 21.000 euros, els ingressos equivalents per persona serien de 10.000 euros.

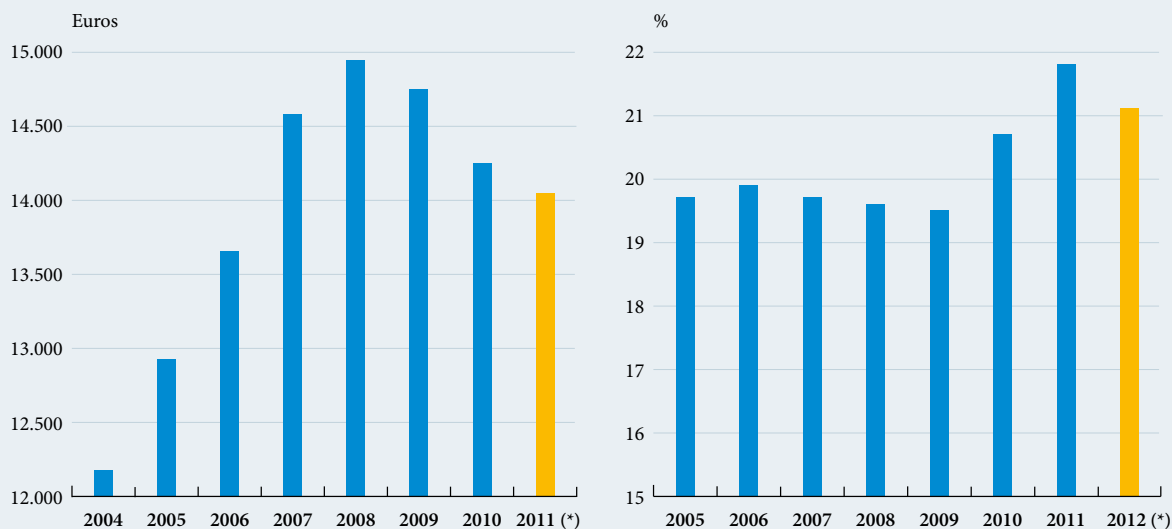
Una cop coneguda la distribució dels ingressos equivalents de la població, es calcula la mitjana: si ordenéssim tots els individus des del més necessitat al més ric, la renda *mitjana* és el valor que deixaria el mateix nombre de conciutadans per davant i per darrere. Segons la definició de pobresa relativa, qualsevol persona amb uns ingressos equivalents inferiors al 60% de la renda mitjana seria considerada en risc de pobresa. En aquest sentit, les mesures relatives reflecteixen, en certa manera, la desigualtat en la distribució dels ingressos d'una població.

A tall il·lustratiu, segons l'enquesta de condicions de vida, el llindar de risc de pobresa a Espanya se situava, el 2012, en els 7.355 euros per unitat de consum i el 21,1% de la població espanyola tenia ingressos per sota d'aquest llindar i es trobava, per tant, en risc de pobresa. Això representa un lleuger increment des que va començar la crisi, ja que, anteriorment, aquesta taxa es va situar de mitjana, entre el 2004 i el 2007, en el 19,8%. Així, malgrat la severitat de la crisi, la taxa de risc de pobresa s'ha mantingut força estable, però cal tenir en compte que aquesta mesura és relativa als ingressos de la resta de la població. L'ingrés mitjà equivalent per persona s'ha reduït de forma considerable en els tres últims anys (vegeu el gràfic següent) i, en conseqüència, el llindar de risc de pobresa també és menor.

Aquesta observació posa de manifest una de les principals limitacions de la utilització d'un concepte relatiu quan es vol comparar l'evolució de la pobresa al llarg del temps: si tots els ciutadans han reduït els ingressos en termes absoluts, una mesura relativa podria no reflectir aquest deteriorament. A més a més, és una definició arbitrària,

LA CAIGUDA DELS INGRESSOS MITJANS EVITA UN INCREMENT MÉS SEVER DE LA TAXA DE RISC DE POBRESA DURANT LA CRISI

Ingrés equivalent mitjà per persona i taxa de risc de pobresa

NOTA: (*) Dada provisional. La taxa de pobresa d'un any fa referència als ingressos rebuts l'any anterior.
 FONT: Institut Nacional d'Estadística.

en el sentit que no hi ha cap raó de pes per escollir el 60% de la mitjana, i no el 50% per exemple. De fet, per mesurar la pobresa extrema relativa, s'acostuma a utilitzar el 30% de la mitjana. A Espanya, el 6,2% de la població es trobava per sota d'aquest llindar, de 3.827 euros per unitat de consum, l'any 2011.

No obstant això, probablement, la limitació més gran de les mesures presentades fins ara és que són estrictament monetàries i, per tant, ignoren altres mancances que poden patir les persones amb menys recursos, com la falta d'educació i d'assistència sanitària o la incapacitat de satisfer algunes necessitats bàsiques. Un coneixement profund del fenomen de la pobresa requereix una anàlisi que inclogui indicadors alternatius a les mesures monetàries, com, per exemple, l'índex de privació severa de necessitats bàsiques d'Eurostat. Aquest indicador recull la falta, com a mínim, de quatre de les següents variables: hipoteca o lloguer; una setmana de vacances fora de casa; menjar carn, pollastre o peix cada dos dies; possibilitat de cobrir despeses financeres inesperades; telèfon; televisió en color; rentadora; cotxe, i calefacció. Segons aquest índex, la situació de pobresa a Espanya és menys preocupant. Així, l'any 2011, el 3,9% dels individus van experimentar una falta severa de necessitats bàsiques. La ràtio va ser substancialment superior, del 8,8%, per al conjunt de la UE-27. Això mostra que, malgrat la situació desfavorable del mercat laboral espanyol, la població té relativament ben cobertes les seves principals necessitats.

Una visió més àmplia de la pobresa l'ofereix l'índex de desenvolupament humà (IDH) de l'Organització de les Nacions Unides, que no es fixa en el que la gent té o no té, sinó en el que la gent pot o no pot fer. És a dir, l'IDH engloba dimensions com la mortalitat infantil, l'esperança de vida, l'analfabetisme, la desnutrició o el patiment per malalties que es podrien prevenir. Entre els països desenvolupats, Espanya es trobava l'any 2011 en la posició 23 del rànquing mundial (187 països), just per darrere de Finlàndia.

En definitiva, com hem vist, hi ha múltiples definicions i maneres de mesurar la pobresa, ja que es tracta d'un fenomen complex i multidimensional. El poder que confereixen les xifres hauria de ser el punt de partida per traçar una estratègia que aconsegueixi eradicar, definitivament, aquesta xacra de la societat.

*Aquest requadre ha estat elaborat per Judit Montoriol-Garriga
Departament d'Economia Europea, Àrea d'Estudis i Anàlisi Econòmica, "la Caixa"*